

METODICKÝ LIST Č. 5: JADRANSKÝ SEN

Metodický list č. 5: Jadranský sen	1
Podrobný priebeh hry	2
Prehľad postáv	5
Štartovacie obálky postáv	7
Tajné inštrukcie pre postavy	12
 MATERIÁLY – videá	20
 Tajný spolupracovník ŠtB – charakteristika	21
 Charakteristika komunistického režimu v Československu (1948 – 1989)	22
 Emigrácia	25
Obrazové prílohy	27

PODROBNÝ PRIEBEH HRY

Úvod do hry

Oboznámenie sa s kontextom danej doby

Odporúčame, aby facilitátor uviedol hráčov do obdobia komunistického režimu a života bežných občanov v ČSSR, na to môže použiť informácie v časti Materiály – videá, ktoré vás uvedú do kontextu danej doby.

Oboznámenie s postavami

Každý si vytiahne papierik s menom svojej postavy (prípadne si ju sám vyberie podľa preferencie) a dostane stručnú charakteristiku postáv. Je na vás ako sa danej postavy zhostíte.

Samotná hra

Zápletka

V časoch ČSSR nebolo ľahké vycestovať do zahraničia. Existovali tzv. „Spriatelené socialistické krajiny“, takými bola Poľská ľudová republika, Maďarská ľudová republika, Nemecká demokratická republika, Bulharská republika, Rumunská ľudová republika a tieto krajiny boli všetky komunistické, riadené komunistickou stranou a v ekonomickej, hospodárskej, vojenskej a zahranično-politickej oblasti boli podriadené vedením (komunistami) z Moskvy. Ani do týchto krajín nebolo jednoduché sa dostať, na každé vycestovanie bolo treba získať pas a povolenie na vycestovanie – tzv. „Cestovnú doložku“. O cestovnú doložku si bolo treba zažiadať v podateľni obávanej Štátnej bezpečnosti, a na jej získanie sa čakalo aj celé týždne. Okrem toho musel človek rátať s tým, že po podaní žiadosti si ŠtB bude zisťovať o vás informácie a to od susedov, kolegov v práci, ale aj rodinných príslušníkov a nezriedka sa stávalo, že s tým bol spojený aj výsluch priamo v centrále ŠtB v danom meste. Za socializmu si nikto nemohol byť nikým istý, teda udať alebo donášať na vás mohol hocijaký kolega, kolegyňa, sused či domový dôverník a niekedy aj niekto z rodiny...

1. Rodinné stretnutie u Trojákových

U Trojákových v ich trojizbovom byte na Sekčove v Prešove informujú rodičia deti, že chcú v lete ísť na dovolenku do Juhoslávie a stráviť tam až dva týždne pri mori. Deti sa veľmi tešia a už si robia plány na dovolenku.

Úloha pre rodinu je napísať si na papier ich predstavu, čo by chceli robiť, vidieť, zažiť na dovolenke – dĺžka trvania cca 10 minút.

2. Vyplnenie žiadosti o Cestovnú doložku a tvorba Správy pre ŠtB

Rodina Trojákových musí spoločne vyplniť Žiadosť o cestovnú doložku. Organizátor im dá tlačivo (nájdete nižšie v prílohe).

Riaditeľ Kamenecký a Ing. Šarišský sú kontaktovaní ppor. Bachledom, ktorý sa im osobitne predstaví a dá im na vyplnenie Dotazník, do ktorého musia napísať, čo vedia o Trojákových. Vyplniť dotazník môžu aj po stretnutí u Trojákových. (Dĺžka trvania cca 20-25 min.)

3. Stretnutie u Trojákových 2

Trojákovci pozvú k sebe na návštevu riaditeľa Kameneckého aj Ing. Šarišského, aby sa dohodli na spoločných výpovediach, keďže ich čaká vypočúvanie na ŠtB.

Úlohou pre všetkých zúčastnených je dohodnúť sa, čo povedia príslušníkom ŠtB. Rodičia Trojákovci predstavujú svoje plány na dovolenku v Juhoslávii.

Zároveň si nechajú Trojákovci podpismi potvrdiť Žiadosť o Cestovnú doložku, tento dokument budú potrebovať pri výsluchu. (Dĺžka trvania cca 20 min.)

4. Vypočúvanie v centrále ŠtB v Prešove

Prvé vypočúvanie: Manželia Trojákovci – obaja príslušníci kladú vopred pripravené otázky a nahrávajú a zapisujú si odpovede.

Druhé vypočúvanie: Vypočutý je aj riaditeľ školy RNDr. Kamenecký a po ňom aj Ing. Šarišský.

Tretie vypočúvanie: Príslušníci ŠtB si predvolávajú aj deti a kladú im otázky ohľadom plánov na vycestovanie a čo počuli v škole a od rodičov.

(Dĺžka trvania záleží na hráčoch.)

■ Pomôcka pre facilitátora:

- Príslušníci ŠtB môžu každý osobitne viesť vypočúvania, môžu sa dohodnúť kto koho bude vypočúvať, urýchlí to priebeh hry. Rozhodnutie je na skupine resp. hráčoch.
- V danej chvíli nezapojení hráči môžu byť „tajní pozorovatelia“.

5. Po vypočúvaní je stretnutie u Trojákových 3

Všetci účastníci sa stretnú v byte u Trojákovcov a prejdú si jednotlivé vypočúvania. Cieľom je zistiť, čo kto povedal.

6. Verdikt – rozhodnutie vyšetrovania

Manželia sú predvolaní na ŠtB, ostatní hráči čakajú u nich doma.

Kpt. Pavol Ostrý oznámi manželom rozhodnutie o tom, či dostali pečiatku od ŠtB do Cestovnej doložky, a teda či môžu vycestovať.

Rozhodnutie závisí od priebehu vypočúvania – príslušníci dostali inštrukcie, ako majú postupovať.

Záver hry

7. Prehliadka batožiny na hranici

Manželia dostali Cestovný pas aj Cestovnú doložku, a musia sa zbaliť.

Musia ešte vyplniť ďalší formulár, sú zbalení, spolu s deťmi sedia vo svojom aute “Žigulík” LADA 1205 a čakajú na prechod hranicou na hraničnom prechode Milhošť pri Košiciach, keď tu náhle si ich predvolajú na výsluch na stanici Pohraničnej stráže príslušníci ŠtB – im dobre známy kpt. Ostrý a ppor. Bachleda.

Reflexia

1. Kedy ste sa cítili silní a kedy bezmocní?
2. Čo bola vaša najväčšia osobná hranica, ktorú ste (ne)chceli prekročiť?
3. Kedy sa vám oplátilo hrať „spolu“ a kedy „sám za seba“?
4. Ako vplýval alkohol (fiktívny či reálny) na rozhodovanie postáv?
5. Čo vás na byrokracii a kontrole ŠtB najviac prekvapilo?
6. Kde dnes vidíte zložité prekážky pri cestovaní či v administratíve?
7. Čo z tejto skúsenosti si chcete odniesť do bežného života?
8. Ktorý okamih hry bol pre vás nezabudnuteľný a prečo?
9. Akú emóciu ste cítili najintenzívnejšie, keď ste (ne)dostali pečiatku ŠtB?
10. Čo by ste v dizajne hry zmenili, aby bola ešte silnejšia?

Pomôcka pre účastníkov:

- Nezabudnite hovoriť ako vaša postava (kto ste, čo ste zažili, čo si myslíte o ostatných).
- Spolupracujte.
- Nebojte sa hádať – ale robte to ako postava, nie ako vy sami.
- Ak neviete, čo povedať – počúvajte. Aj ticho je súčasťou hry.
- Môžete meniť svoje plány, ak narazíte na problém – to je súčasť hry.

Pomôcka pre facilitátora:

- Sleduj, účastníkov či sa rýchlo dohodnú, a ktorým váhajú ponúknite im „tip“.
- Nechaj, nech si hráči plánujú sami, ale pripomínajte čas.
- Sleduj dynamiku v skupine – kto dominuje, kto sa stráca, kto sa nezapája – a vytváraj situácie, ktoré by ich zapojili.
- Pri konfliktoch zasiahni len v prípade, že by sa hráči necítili bezpečne. Inak nechaj hru plynúť.
- Využi rekvizity, ak máš – podporia predstavivosť.
- Vytvor tabuľu alebo nástenku, kde sa zapisujú návrhy a čo potrebujú.

PREHLAD POSTÁV

(Tieto informácie môžu vidieť všetci hráči.)

Milan Troják (38) – otec

Pracuje ako projektant-kreslič v Stavoprojekte Prešov n.p. Je pracovitý, svedomitý, vo svojej práci kresliča nerobí chyby, zároveň ho táto práca nebaví, chcel by projektovať vlastné nápady a riešenia. Vyštudoval na Technickej Univerzite v Košiciach s červeným diplomom, mal dobre rozbehnutú kariéru a bol asistentom architektov v Košiciach v Investprojekte š.p. a chcel sa stať architektom budov a sídlisk, ktoré sa v tej dobe (70-te roky) vo veľkom stavali v Košiciach a Prešove. Avšak po emigrácii manželkinho brata, s ktorým si rozumel, jeho kariéra utrpela, a z Košíc musel odísť do Stavoprojektu v Prešove, kde dostal len základnú prácu, ktorú dostávajú čerství absolventi. Jeho manželka mu občas opakuje, že mal ešte šťastie a všetci mohli skončiť niekde v zamorenom Humennom alebo niekde na juhu Slovenska.

Jana Trojáková (35) – mama

Pracuje ako učiteľka na druhom stupni ZŠ na Sekčove. Jej odbor je dejepis a geografia, v škole sa veľmi snaží, aby s manželom mohli vycestovať do Juhoslávie. V Rakúsku žije jej brat Matúš, ktorý emigroval do Rakúska v roku 1981 na zájazde Ľudového súboru, v ktorom hral na violončelo. Z emigrácie brata má radosť, zároveň jej brat chýba a v práci jej aj manželovi jeho emigrácia ublížila. V škole má zastavený pracovný postup a nebyť riaditeľa, asi by ju už vyhodili a poslali pracovať niekam mimo Prešova.

Zuzka Trojáková (16) – dcéra, gymnazistka

Je to najstaršie dieťa Trojákovcov, vždy ju viedli k tomu, aby bola poslušná a dobre sa učila. Vie dobre po rusky a zapája sa na gymnáziu do rôznych súťaží. Tajne sa doma učí po nemecky a baví ju to; matke ani otcovi to akosi s nemčinou nejde.

Tomáš Troják (14) – syn, po lete pôjde na stavebnú priemyslovku do Košíc

Je dobrý športovcom, baví ho hlavne beh, ale rád pláva aj bicykluje. Tiež rád kreslí a chce byť architektom a chcel by tak ísť v šľapajách otca. Teší sa na plávanie v mori a potápanie.

Silvia Trojáková (11) – najmladšie dieťa

Je veľmi hravá a priateľská, ľahko nadväzuje nové priateľstvá. Mama o nej hovorí, že nepovie len to, čo nevie. Píše si denník a píše si doň čokoľvek, čo počuje. Je veľmi zhovorčivá a má rada pozornosť od druhých, čo niekedy môže byť problém, lebo keď sa veľmi rozkecá, povie aj to, čo by nemala. Páči sa jej, keď ju ľudia počúvajú. V škole má veľa kamarátiek aj kamarátov a rada si vymýšľa rôzne príbehy.

RNDr. František Kamenecký (59) – riaditeľ ZŠ

Je nadriadeným pani Trojárovej, na socializmus má vlastný názor, ktorý si ale necháva pre seba a na verejnosti sa prezentuje skôr neutrálne, za roky v školstve si urobil všade veľa kontaktov. Pani Trojákovú má rád a chápe, že chce vycestovať aj s deťmi do Juhoslávie. Viackrát ju upozornil, že vzhľadom na to, že jej brat nelegálne opustil republiku – emigroval do Rakúska, tým spáchal trestný čin. Za ten bol aj v mene štátu (bez prítomnosti) odsúdený, a toto jej môže pri preverovaní lojálnosti k režimu sťažiť jej postavenie.

Ing. Peter Šarišský (54) – vedúci projekčnej skupiny

Pán inžinier – ako sa necháva osloviť – je nadriadeným Milana Trojáka, a s jeho prácou je spokojný, podľa neho má na viac, ale dostal od vedenia jasné inštrukcie, aby mu dával ťažké kresliace práce. Pán Peter dostáva za dobré plnenie úloh finančnú odmenu alebo si vie vybaviť rôzne veci, napr. rýchlejšie stavebné povolenie na novú chatu za Prešovom, či cestovný pas pre brata jeho manželky. Dostáva aj Bony, za ktoré nakupuje rôzne veci v Tuzexe (obchod s legálnym tovarom zo „západu“ – kapitalistických krajín). Problém pána inžiniera Petra je, že holduje alkoholu viac, ako by bolo zdravé.

kpt. Pavol Ostrý (45) – dôstojník ŠtB

Je z chudobných pomerov z oblasti Bardejova a je plne oddaný myšlienkam socializmu a vedúcej úlohy Komunistickej strany, ktorej je aj členom. Dlhoročnou a tvrdou prácou sa vypracoval na pozíciu v Štátnej bezpečnosti. Je známy ako nekompromisný vyšetrovateľ a veľmi rád vedie vypočúvania.

Ppor. Anton Bachleda (29) – dôstojník ŠtB

Je nový v zbore v Prešove, pochádza z obce Lendak pod Tatrami. Život v meste sa mu nepáči a chýbajú mu hory. V práci sa snaží o povýšenie a chcel by byť preradený do Popradu. Chce splniť kvótu „odhalených protisocialistických prejavov“ pred hodnotením na povýšenia.

ŠTARTOVACIE OBÁLKY POSTÁV

Obálka pre postavu: Milan Troják (38) – otec

Obsah obálky:

 Pozadie: Pracuje ako projektant kreslič v Stavoprojekte Prešov n.p. Je pracovitý, svedomitý, vo svojej práci kresliča nerobí chyby, zároveň ho táto práca nebaví, chcel by projektovať vlastné nápady a riešenia.

 Motivácia: Chce zabezpečiť lepší život pre svoje deti, a preto sa rozhodli s manželkou všetko risknúť a cez Juhosláviu utiecť do Rakúska na západ a požiadať tam o azyl; vie že v očiach svojich príbuzných bude utečencom a emigrantom a pre úrady bude zradcom socialistického režimu. Je si dobre vedomý, že ak by ŠtB zistila, že chce utiecť na západ, môže skončiť vo väzení.

 Krátky text: 'Riskovať raz je lepšie než žiť v tomto klamárskom štáte.'

 Silné stránky: Pracovitý, prakticky založený.

 Výzva: Bojí sa, že ich niekto prezradí.

Obálka pre postavu: Jana Trojáková (35) – mama

Obsah obálky:

 Krátky text: 'Nedôveruje komunistom, chce lepší život.'

 Pozadie: Nedôveruje režimu, jej brat utiekol do Rakúska a občas sa jej známym podarí prepašovať jeho listy z Viedne, kde píše, ako úžasne sa dá žiť. Už len to, že v očiach štátnych úradov je jej brat **zradcom režimu**, jej dáva dostatok dôvodov, aby z tejto krajiny, ktorá je obohnaná ostatným drôtom, navždy odišla.

 Motivácia: "Chce lepší život hlavne pre svoje deti, necíti sa bezpečne v ČSSR, má pocit, že nikomu nemôže dôverovať ani v práci a ani v rodine. Preto sa s manželom potajme dohodli, že skúsia vycestovať do Juhoslávie, ktorá má hranicu s Rakúskom.

 Silné stránky: Je energická, odvážna a trpezlivá.

 Výzva: Deti sú jej prioritou.

Obálka pre postavu: Zuzka Trojáková (16) – dcéra, gymnazistka

Obsah obálky:

 Pozadie: Snaží sa nevzbudzovať pozornosť v škole, ale keďže je aktívna v rôznych jazykových súťažiach, tak je v škole celkom známa. Je všímavá a ťažko nadväzuje nové kamarátstva. Mama jej prezradila tajný plán: emigráciu cez Juhosláviu do Rakúska, kde býva jej brat Matúš – teda Zuzkin strýko – a preto chce, aby sa učila nemecky, lebo matke ani otcovi to akosi s nemčinou nejde. Zároveň jej mama zakázala komukoľvek o tomto čokoľvek povedať, nesmie nič povedať ani otcovi a súrodencom. Teraz sa bojí, aby to nijako nikomu, a najmä otcovi, neprezradila. Myslí si, že ak by otec zistil, že to vie, tak by to mohol celé zrušiť.

 Motivácia: Rodičom chce pomôcť, a preto je usilovná a pracovitá, učí sa potajme nemčinu. Dáva pozor aj na mladších súrodencov, čo niekedy medzi nimi vedie ku konfliktom, lebo oni zas majú pocit, že sa hrá na ich mamu a je príliš prísna, stále ich upozorňuje a „hrá sa na dôležitú“.

 Krátky text: 'Svoju rodinu má veľmi rada, politike nerozumie, ale rodičom dôveruje.'

 Silné stránky: Empatia, pracovitosť.

 Výzva: Niekedy v stresových situáciách prchko reaguje, a vtedy povie aj to, čo nechce.

Obálka pre postavu: Tomáš Troják (14) – syn

Obsah obálky:

 Pozadie: Je to športovec s nadaním pre kreslenie a má výbornú predstavivosť, raz by chcel byť ako jeho otec architektom. V škole sa občas nudí, ale vynahrádza mu to športovanie, ktoré má veľmi rád. Na prvú dovolenku pri mori sa veľmi teší a chcel by si poriadne zaplávať v mori, tiež videl fotky windsurfingu a veľmi by to chcel vyskúšať. Po základnej škole chce ísť na stavebnú priemyslovku do Košíc, počul veľa dobrého o Košiciach od svojho otca, ktorý tam študoval. O plánoch rodičov nemá ani „šajnu“ a len sa teší na leto a dovolenku. O politickú situáciu v ČSSR a v kontexte „boja Komunizmu za lepšie zajtrajšky proti zlému západu“ sa nezaujíma, v škole robí to, čo mu doma povedia aby robil, nejaký sviatok pionierov, 1. máj alebo VOSR sú mu ukradnuté.

 Motivácia: Chce si užiť leto.

 Krátky text: 'More ho láka.'

 Silné stránky: Je veselý a bezstarostný, ochotný každému pomôcť.

 Výzva: S autoritami má problém, prejavuje sa to v škole.

Obálka pre postavu: Silvia Trojáková (11) – najmladšie dieťa

Obsah obálky:

 Pozadie: Je najmladším dieťaťom v rodine, vie výborne počúvať a má skvelú fantáziu, v škole je populárna, ale len u spolužiačiek, učiteľky nemajú rady, že si veľa vymýšľa, na druhej strane oceňujú, že je bystrá a energická a je pravda, že zo všetkého sa vykecá. Je za každé huncúctvo a rada s kamarátkami vymýšľa rôzne situácie. Je veľmi zhovorčivá a má rada pozornosť od druhých, čo niekedy môže byť problém, lebo keď sa veľmi rozkecá, povie aj to, čo by nemala. Mama ju stále upozorňuje, aby pred cudzími ľuďmi nehovorila o ničom, čo sa doma deje, ale ona tomu až tak nerozumie, jej sa páči, ak ju ľudia počúvajú. O plánoch rodičov vie všetko, pretože doma v bytovke sú tenké steny a ona počuje, ako si rodičia v noci šepkajú. Tiež vie, že sa rodičia boja, aby sa deti nič o plánoch nedozvedeli a aby ich náhodne nevyzradili. Ale neuvedomuje si, aké to môže byť pre rodinu nebezpečné.

 Motivácia: Chce byť v škole obľúbená a mať veľa zážitkov z dovolenky pri mori.

 Krátky text: „Rodičia ťa vedú k tomu, že si treba dávať pozor, čo a komu rozpráva.“

 Silné stránky: Fantázia, bystrosť, dar reči.

 Výzva: Pri rozprávaní je často neopatrná a nevie, kedy prestať hovoriť.

Obálka pre postavu: RNDr. František Kamenecký (59) – riaditeľ ZŠ

Obsah obálky:

 Pozadie: Je dlhoročným riaditeľom a z práce je už unavený, najradšej by už bol na dôchodku. Pani Trojákovú má rád, považuje ju za dobrú pedagogičku, ktorá to s mladými vie. V práci na ňu dáva pozor, lebo sa na ňu z času na čas vypytujú z ŠtB a aj niektoré kolegyně majú divné poznámky. On to ale pani Trojákovnej nehovorí, nechce ju tým zbytočne zaťažovať. Na komunizmus má svoj vyhranený (negatívny) názor, ale nikomu sa s ním nezveruje.

 Motivácia: Chce byť dobrý riaditeľom, nechce si robiť problémy a teší sa na dôchodok.

 Krátky text: „Dáš pokoj – máš pokoj.“

 Silné stránky: Skúsenosť, organizačné schopnosti, skepticizmus.

 Výzva: Pre svoj vlastný pokoj je možno ochotný urobiť viac, ako by si sám myslel.

Obálka pre postavu: Ing. Peter Šarišský (54) – vedúci projekčnej skupiny

Obsah obálky:

 Pozadie: **!! POZOR JE TAJNÝM SPOLUPRACOVNÍKOM ŠtB !!**

Je vedúcim projekčnej skupiny kde pracuje aj pán Troják. Spolupracuje už roky s ŠtB a dostáva od nich rôzne úlohy, u Trojáka si má všímať jeho správanie, názory na politiku a zisťovať, aké má plány, všetko pravidelne hlási na stretnutiach s ŠtB, ktoré sú buď v jeho obľúbenej viedke na Hlavnej ulici v Prešove alebo u neho na záhrade, ktorú má za Prešovom, a za ktorú vďačí práve ŠtB. Má problém s alkoholom, uvedomuje si to, ale nič na tom nechce meniť. Do dôchodku má ešte ďaleko (60 rokov veku) a chce zo spolupráce vyťažiť maximum, nech má aspoň niečo z tohto, podľa jeho názoru podvodného režimu. Svoj skutočný názor na komunistov sa mu, a to aj napriek alkoholu, darí tajiť.

Má podozrenie, že pán Troják chce emigrovať, a musí o tom zistiť čo najviac, možno aj rozhovormi s jeho deťmi.

 Motivácia: Chce sa mať tak dobre, ako to je vzhľadom na tento režim možné.

 Krátky text: „Je to oportunista, ktorý vyťaží z každej situácie niečo pre seba.“

 Silné stránky: Vie presvedčivo rozprávať, dobrý organizátor.

 Výzva: Seba dáva na prvé miesto, ostatní ľudia sú mu ukradnutí a dokáže to dobre skrývať .

Obálka pre postavu: Ppor. Anton Bachleda (29) – dôstojník ŠtB

Obsah obálky:

 Pozadie: Je nový v zbore v Prešove, pochádza z obce Lendak pod Tatrami. Politiku nerieši, ŠtB si vybral, aby sa mohol mať lepšie a mať na dosah privilégia, ktoré bežný občan ČSSR nemá, v práci pre ŠtB vidí príležitosť na kariéru. Jeho predstava o živote v meste bola iná, preto sa chce dostať do Popradu, ale na to musí zaznamenať pracovný úspech a niekoho odhaliť alebo chytiť pri protištátnej činnosti. Práca ho až tak nebaví a nerád sa vyhráža ľuďom. Chce splniť kvótu „odhalených protisocialistických prejavov“ pred hodnotením na povýšenie.

 Motivácia: Chce sa mať lepšie a žiť pri Tatrách.

 Krátky text: „Každý prípad je šanca na povýšenie.“

 Silné stránky: Má príjemné a pokojné vystupovanie, ale v skutočnosti nie je taký. V kolektíve je obľúbený.

 Výzva: Pretváрка ho niekedy stojí veľa síl.

Obálka pre postavu: kpt. Pavol Ostrý (45) – dôstojník ŠtB

Obsah obálky:

 Pozadie: Je z chudobných pomerov z oblasti Bardejova a je plne oddaný myšlienkam socializmu a vedúcej úlohe Komunistickej strany, ktorej je aj členom. Komunistická strana mu dala všetko čo má, prácu, zmysel života, kariérny postup, byt, auto a možnosť cestovať na dovolenky a dokonca aj do kapitalistického západu, kde na vlastné oči videl ten úpadok, nezamestnanosť, bezdomovcov, špinu, drahotu, ale aj okázalé prezentovanie sa bohatých ľudí, ich mercedesy, drahé kožuchy, topánky, luxusné predajne, hotely a reštaurácie, kam si bežný pracujúci človek nemôže dovoliť ísť. To všetko ho len utvrdilo, že komunistický režim je ten správny, a nevidí alebo nechce vidieť, že na západe je sloboda, každý si vie vybrať, kým chce byť, o jeho osude nerozhoduje nejaký komunistický káder, každý má možnosť si vybrať školu, akú chce, a pracovať, kde chce.

Neznáša ľudí, ktorí kritizujú komunistický režim; zároveň nikomu nedôveruje – to sa naučil vo svojej práci, podľa neho každý, kto chce vycestovať, je potencionálny zradca režimu a myšlienok socializmu a on si ako prvoradé dal za úlohu takých ľudí odhaľovať a zničiť im životy. Dlhoročnou a tvrdou prácou sa vypracoval na pozíciu v Štátnej bezpečnosti. Je známy ako nekompromisný vyšetrovateľ a veľmi rád vedie vypočúvania.

 Motivácia: Vo svojej práci chce byť najlepší a režim v ČSSR bude vždy hájiť a brániť.

 Krátky text: „Každý môže zradiť.“

 Silné stránky: Vie vyvolať strach, je ochotný zastrašovať a vyhrážať sa.

 Výzva: Niekedy stráca trpezlivosť, je náchylný na výbuchy hnevu, je to cholerik.

TAJNÉ INŠTRUKCIE PRE POSTAVY

(Môžu sa vložiť daným hráčom do štartovacích obálok.)

!!! TIETO INŠTRUKCIE SMÚ VIDIEŤ LEN HRÁČI, KTORÍ SI DANÉ POSTAVY VYLOSUJÚ !!!

RODINA TROJÁKOVÁ (spoločné pre celú rodinu)

Vaším hlavným cieľom je dostať sa do zahraničia do vysnívanej Juhoslávie, a preto ste ochotní urobiť takmer čokoľvek. Musíte získať podpisy od Vašich zamestnávateľov a taktiež od ŠtB, ktoré Vás podrobí výsluchu a bude Vám klásť nepríjemné otázky.

Preto je dôležité vedieť, čo môžete ponúknuť a kedy už nie ste ochotní robiť kompromisy. To, ako sa hra bude vyvíjať, závisí najmä od toho, ako sa ktorý hráč zhostí svojej role a ako ju pochopí. Hra nemá jeden vopred určený výsledok, môže skončiť rôzne.

Vaším tajomstvom, o ktorom nikto nevie, je, že chcete dovolenku v zahraničí využiť na útek na západ. Viete, že ak dôjde k prezradeniu a niekto vás udá, tak skončíte v base a deti v detských domovoch – v lepšom prípade v tom jednom. Napriek tomu ste sa rozhodli to risknúť.

Máte 5000 Korún, ktoré v prípade potreby viete niekomu ponúknuť ako protislužbu/pomoc – to, ako ich použijete, už necháme na Vašom rozhodnutí.

!!! TIETO INŠTRUKCIE SMÚ VIDIEŤ LEN HRÁČI, KTORÍ SI DANÉ POSTAVY VYLOSUJÚ !!!

Ing. Peter Šarišský (54)

Ste tajný spolupracovník ŠtB, toto je vaše tajomstvo, o ktorom sa nikto nesmie dozvedieť. Je na vás, ako sa danej hry a úlohy zhostíte. Ako viete, máte problém s alkoholom a z každej situácie chcete vyťažiť maximum. Váš podriadený, ktorého tajne sledujete, chce odísť na dovolenku do Juhoslávie, samozrejme je na vás, či k nemu budete dobrý alebo budete chcieť za podpis pod výjazdovú doložku nejakú protislužbu alebo peniaze alebo niečo iné.

To, ako sa hra bude vyvíjať, závisí najmä od toho, ako sa ktorý hráč zhostí svojej role a ako ju pochopí. Hra nemá jeden vopred určený výsledok, môže skončiť rôzne.

!!! TIETO INŠTRUKCIE SMÚ VIDIEŤ LEN HRÁČI, KTORÍ SI DANÉ POSTAVY VYLOSUJÚ !!!

RNDr. František Kamenecký (59) – riaditeľ ZŠ

Ste obľúbený a uznávaný riaditeľ, Vaša podriadená Trojáková by chcela s deťmi prvýkrát v živote ísť na dovolenku k moru. Bude na to potrebovať získať aj Váš podpis. Ako kolegyňu ju rešpektujete, ale tiež viete, že jej brat do Rakúska emigroval, čím spáchal trestný čin. To, ako sa k nej zachováte, závisí hlavne na Vás.

Dať podpis Trojákovej je určitým rizikom aj pre Vás samotného, musíte dobre zvážiť, čo urobíte...

To, ako sa hra bude vyvíjať, závisí najmä od toho, ako sa ktorý hráč zhostí svojej role a ako ju pochopí. Hra nemá jeden vopred určený výsledok, môže skončiť rôzne.

!!! TIETO INŠTRUKCIE SMÚ VIDIEŤ LEN HRÁČI, KTORÍ SI DANÉ POSTAVY VYLOSUJÚ !!!

kpt. Pavol Ostrý (45) – dôstojník ŠtB

Ppor. Anton Bachleda (29) – dôstojník ŠtB

Ste príslušníci ŠtB, obávanej tajnej polície, ktorej jediným zmyslom existencie je urobiť všetko preto, aby Komunistická strana a jej členovia mohli stále vládnuť a riadiť celú Československú republiku. Ste to vy, kto zabezpečuje, aby štát existoval a bránite jeho hranice zvonku pred hnusným imperialistickým a kapitalistickým západom a zároveň ho chránite aj zvnútra, aby sa tu v Československu nevyskytovali osoby alebo organizácie, ktoré by chceli zničiť ústavou danú, vedúcu úlohu strany v spoločnosti. Vaše osobné motivácie a schopnosti definujú, ako sa správate a ako vykonávate svoje pracovné činnosti.

Prvoradou úlohou je odhaliť nepriateľa štátu – či už prichádza zvonku alebo je domáci.

Nemáte pred nikým zľutovanie a nikoho sa nebojíte, Vás sa boja ešte aj členovia Komunistickej strany Československa.

Do vašej pracovnej činnosti patrí sledovanie osôb, odpočúvanie ich telefónov, fotenie a nahrávanie, zisťovanie o osobách (ktoré si vy vyberiete), všetko, čo vás len napadne. Môžete bez povolenia vniknúť do bytov, domov, chát, kancelárií a môžete v týchto priestoroch nainštalovať sledovacie zariadenia na odpočúvanie.

Môžete si naverbovať – po dobrom alebo po zlom – (zastrešovaním, vyhrožkami či udelením „výhod“) platených informátorov, ktorí vám budú donášať informácie na osoby, ktoré ste sa Vy rozhodli sledovať alebo máte podozrenie, že sú potenciálne nebezpečné.

Z informátorov môžete urobiť agentov, ktorým budete dávať ťažšie úlohy, aby Vám priniesli informácie alebo rôzne dôkazy o Vami vyšetrovaných osobách.

Žijete v štáte, kde je nedostatok všetkého od toaletného papiera, cez školské tašky, detskú obuv, farebné televízory až po stavebný materiál a autá, ale Vás sa to netýka, Vy viete vybaviť, zaistiť, kúpiť čokoľvek – čo aj často robíte, aby ste naverbovali osoby na spoluprácu, ktoré chcete.

Tak ako viete dokonale fungovať v tejto krajine pri získavaní zdrojov, viete aj dokonale ľuďom ničiť životy, viete rozhodnúť kto príde o prácu, kam bude pracovne priradený, môžete ľudí vysťahovať z ich domov, bytov, môžete im zabaviť majetok ako sa vám zachce. Viete deťom preverovaných osôb zrušiť štúdium na vysokej škole, môžete ich preradiť do iných škôl, alebo rozhodnúť, že nepôjdu študovať tam, kam chcú, ale úplne inam, napr. nadaný technik z elektrotechnickej školy môže vďaka Vám skončiť na poľnohospodárskom učilišti vo Veľkých Kapušanoch a celý život robiť traktoristu.

!!! TIETO INŠTRUKCIE SMÚ VIDIEŤ LEN HRÁČI, KTORÍ SI DANÉ POSTAVY VYLOSUJÚ !!!

POKYNY K VÝSLUCHOM URČENÉ PRE HRÁČOV:

- **kpt. Pavol Ostrý (45) – dôstojník ŠtB**
- **Ppor. Anton Bachleda (29) – dôstojník ŠtB**

Počas hry budete vypočúvať rodinu Trojákových a môžete im ponúknuť spoluprácu informátorov, aby donášali, napr. na svojich šéfov alebo manžel na manželku.

Vypočúvať môžete spolu alebo samostatne, osoby ktoré si sami vyberiete, aby sa tak zrýchlila samotná hra.

Pri hraničnej kontrole môžete dať pani Trojákovvej (ak dovtedy nepodpísala) dať na výber či podpíše spoluprácu s ŠtB a ak to neurobí, tak im zakážete vycestovať do Juhoslávie.

Alebo jej môžete dať tzv. Sofiiinu voľbu – môžu vycestovať do Juhoslávie, ale jedno dieťa musia nechať u jej rodičov (Vy im to dieťa svojím služobným autom k rodičom odveziete). Dáte jej len 2minúty na rozhodovanie.

Je to ťažká voľba a ak sa vám zdá nefér, tak z výpovedí ľudí vieme, že ŠtB takéto veci naozaj robila.

To, ako sa hra bude vyvíjať, závisí najmä od toho, ako sa ktorý hráč zhodí svojej role a ako ju pochopí. Hra nemá jeden vopred určený výsledok, môže skončiť rôzne.

!!! TIETO INŠTRUKCIE SMÚ VIDIEŤ LEN HRÁČI, KTORÍ SI DANÉ POSTAVY VYLOSUJÚ !!!

POKYNY K VÝSLUCHOM URČENÉ PRE HRÁČOV:

- **kpt. Pavol Ostrý (45) – dôstojník ŠtB**
- **Ppor. Anton Bachleda (29) – dôstojník ŠtB**

Tieto otázky sme vytvorili pre Vašu inšpiráciu – môžete a nemusíte sa ich použiť.

OTÁZKY PRE VÝSLUCH TROJÁKOVÝCH:

1. Úvodné „zahriatie“ (formálne údaje)

- „Potvrďte, prosím, všetky mená a dátumy narodenia členov rodiny – aby sme mali aktuálne údaje.“
- „Kedy ste naposledy cestovali do zahraničia a kam presne?“
- „Prečo ste si zvolili práve Juhosláviu, nie domácu Šíravu alebo Balaton či Bulharsko?“

2. Ekonomické a devízové otázky

- „Koľko dinárov (YUD) plánujete minúť a z akého zdroja ste ich získali?“
- „Máte v zahraničí príbuzných, ktorí by vám mohli poskytnúť devízy alebo ubytovanie?“
- „Pochopili ste, že dovoz tovaru nad 300 dkg zlata podlieha colnej povinnosti?“

3. Politická spoľahlivosť rodičov

- **Na matku (učiteľku):** „Aké učebné osnovy používate na hodine občianskej náuky pri téme náboženstvo?“
- **Na otca (kreslič v Stavoprojekte):** „S ktorými zahraničnými technickými normami ste pri práci prišli do styku?“
- „Zúčastnili ste sa v posledných dvoch rokoch akéhokoľvek zhromaždenia či náboženského obradu?“

4. Kontrola sociálnych väzieb

- „S kultúrnymi domami či farnosťami ktorých obcí ste v stálom kontakte?“
- „Poznáte osobu XY (vložiť meno sledovaného, napr. disidenta, Šimečka, Tatarka, Havel, Kusý, nejaký farár či biskup)? Ak áno, v akom vzťahu ste?“

5. Ideologické sondy a psychologický tlak

- „Aký je podľa vás rozdiel medzi socialistickým a juhoslovanským trhom?“
- „Myslíte si, že občan ČSSR má dôvod cestovať do krajiny, ktorá umožňuje živnosť a privátne podnikanie?“
- „Ako by ste vysvetlili svojim deťom, čo znamená socializmus s ľudskou tvárou?“

6. Otázky na deti (individuálne)

- **Na Zuzku (16):** „Čítali ste v poslednom čase nejakú literatúru, ktorú by ste sem neodporučili doniesť?“
- **Na Tomáša (14):** „Aký je rozdiel medzi našou a juhoslávskou vlajkou?“
- **Na Silviu (11):** „Kto vám doma hovoril o utečencoch v Rakúsku? Spomínal niekto plánovanú návštevu?“

7. Priame testovanie loajality („zátarasy“)

- „Ste ochotní počas pobytu na Jadrane informovať náš konzulát o prípadných západných provokatéroch?“
- „Viete si predstaviť, že sa dovolenka skrúti, ak bude treba, a vrátite sa na požiadanie?“

8. Záverečný súhrn a finálna ponuka

- „Vyhlasujete tu, že po návrate predložíte detailný zoznam prinesených tlačovín, fotografií a darov?“
- „Rozumiete, že odmietnutie spolupráce môže viesť k odloženiu vašej žiadosti na neurčito?“

!!! TIETO INŠTRUKCIE SMÚ VIDIEŤ LEN HRÁČI, KTORÍ SI DANÉ POSTAVY VYLOSUJÚ !!!

POKYNY K VÝSLUCHOM URČENÉ PRE HRÁČOV:

- **kpt. Pavol Ostrý (45) – dôstojník ŠtB**
- **Ppor. Anton Bachleda (29) – dôstojník ŠtB**

Tieto otázky sme vytvorili pre Vašu inšpiráciu – môžete a nemusíte sa ich použiť.

OTÁZKY PRE VÝSLUCH RNDR. FRANTIŠKA KAMENECKÉHO

1. Potvrďte, prosím, počet rokov vo funkcii a dátum poslednej previerky kádrov.
2. Koľko žiakov a pedagogických pracovníkov evidujete k 1. septembru?
3. Ako sa na vašej škole realizuje tematika mierového spolunažívania v občianskej náuke?
4. Kto schvaľuje mimoškolské exkurzie a akým spôsobom kontrolujete obsah?
5. Čo môžete povedať k politickej spoľahlivosti súdružky Trojárovej?
6. Zaznamenali ste sťažnosti rodičov na jej vyučovanie? Napríklad zvýrazňovanie náboženských sviatkov či vlastné metodické listy?
7. Ako hodnotíte prínos socialistického školstva v porovnaní s buržoáznym, ktorému ste sa venovali počas štúdia geológie?
8. Aké ideové poučenia ste poskytli kolektívu po nedávnom zjazde KSČ?
9. Koľko pedagogických pracovníkov žiada teraz o výjazdnú doložku do Juhoslávie?
10. Prečo by mala byť práve pani Trojárová uprednostnená pred kolegyňami s dlhším členstvom v strane?
11. Zvážili ste už odchod do dôchodku? Kto je pripravený prevziať vedenie školy?
12. Vidíte vo svojej budúcnosti odbornú činnosť alebo by ste ocenili pokoj? (prípadne sanatórium ROH)
13. Ak by ste poskytli podrobnejšie hodnotenia ideovej práce pani Trojárovej, mohli by sme školu zaradiť do pilotného programu renovácie fasád... Rozumiete?
14. Uchováva škola zahraničné materiály (učebnice, mapy Juhoslávie)? Kto k nim má prístup?
15. Vyhlasujete, že akékoľvek podozrivé správanie súdružky Trojárovej počas prípravy na cestu ihneď oznámite nášmu odboru?

!!! TIETO INŠTRUKCIE SMÚ VIDIEŤ LEN HRÁČI, KTORÍ SI DANÉ POSTAVY VYLOSUJÚ !!!

POKYNY K VÝSLUCHOM URČENÉ PRE HRÁČOV:

- **kpt. Pavol Ostrý (45) – dôstojník ŠtB**
- **Ppor. Anton Bachleda (29) – dôstojník ŠtB**

Tieto otázky sme vytvorili pre Vašu inšpiráciu – môžete a nemusíte sa ich použiť.

OTÁZKY PRE VÝSLUCH ING. PETRA ŠARIŠKÉHO

1. Súdruh inžinier, na poslednom kontakte vo veci ste hlásil, že Troják vyjadril pochybnosti o mostnom projekte. Aktualizujte tieto pochybnosti.
2. Podľa nášho záznamu ste mal dodať fotokópiu jeho technických náčrtov. Máte ju pri sebe?
3. Viecha na Hlavnej: ostávame pri rovnakom mieste schôdzok, alebo by ste uprednostnil niečo diskrétnejšie?
4. Koľko ste toho vypil pri poslednej „záhradnej“ schôdzke a pamätáte si jej celý priebeh?
5. Ste spokojný s ročným **poplatkom 5 000 Kčs** na záhradnú parcelu a budete vedieť zaplatiť daný poplatok do konca mesiaca?
6. Kontaktoval vás niekto z juhoslovanskej strany ohľadom spolupráce na stavebných projektoch pri mori?
7. Ktorou metódou chcete u súdruha Trojáka najlepšie preveriť jeho politické názory – ľahké nadhodenie pri alkohole, služobný pokyn či nenápadné otázky jeho detí?
8. Sledovali ste, ako reagoval na nedostatok devíz? Využil by ste jeho strach?
9. Navrhujete zmenu periodicity kontaktov? Stačí kvartál alebo máte ambíciu hlásiť častejšie?
10. Ak by sme vám nariadili zrušiť vlastnú rodinnú dovolenku a odcestovať so služobnou delegáciou namiesto toho, poslúchnete bez výhrad?
11. Ste pripravený potvrdiť, že súdruh Kamenecký prejavil kritický názor voči zjazdu KSČ, ak to pomôže rýchlejšiemu udeleniu pečiatky pre Trojákovú?
12. Potvrdíte písomne, že po návrate Trojáka z dovolenky budete monitorovať jeho ideovú spoľahlivosť a podáte nám kompletnú písomnú správu?

MATERIÁLY – VIDEÁ

AKO SA ŽILO ZA KOMUNIZMU

[Kvalita potravín – krátke video z 1980](#)

[Kvalita bytov – krátke video z 1986](#)

[Zháňame valuty aj toaleták – 1988](#)

[Kvalita televízorov vyrábaných v ČSSR – 1988](#)

[Nedostatok toaletného papiera – 1988](#)

PREVZATIE MOCI KOMUNISTAMI V ČSR – KOMUNISTICKÝ PUČ 1948

[Ako komunisti prevzali moc – 6min video](#)

[Vítazný február 1948 – dlhé video](#)

[Klement Gottwald – o jeho živote](#)

[Gustáv Husák – o jeho živote](#)

OKUPÁCIA ČESKOSLOVENSKA V AUGUSTE 1968

[Okupácia ČSR 1968](#)

[Okupácia ČSR 1968 a odchod okupačných vojsk 1991](#)

[Alexander Dubček](#)

INÉ ZDROJE:

[Ústav pamäti národa – informačné letáky](#)

[Post Bellum](#)

[Múzeum obetí komunizmu](#)

TAJNÝ SPOLUPRACOVNÍK ŠTB – CHARAKTERISTIKA

„Bol to občan, ktorý v komunistickom Československu tajne spolupracoval s touto bezpečnostnou zložkou. Ich úlohou bolo odhaľovať, rozpracovávať a dokumentovať protištátnu činnosť, ako aj predchádzať jej. Boli vedení a riadení dôstojníkmi ŠTB a ich spolupráca mohla mať rôzne podoby, od informovania o aktivitách iných osôb, cez aktívnu účasť na rozkladných akciách, až po dezinformačné operácie.“

Charakteristika tajného spolupracovníka ŠTB (Štátnej bezpečnosti):

Tajný charakter spolupráce: Spolupráca bola utajovaná, a to ako pred verejnosťou, tak často aj pred samotným spolupracovníkom, ktorý bol registrovaný v zoznamoch ŠTB.

Závazok spolupráce: Tajný spolupracovník sa obvykle zaviazal ku spolupráci písomne alebo ústne.

Rôzne formy spolupráce: V závislosti od typu spolupracovníka (napr. agent, informátor) a ich zaradenia do konkrétnych skupín (napr. podľa zamestnania, jazykových znalostí), mohli plniť rozličné úlohy.

Odmena a motivácia: Spolupráca bola často odmeňovaná finančne, ale spolupracovníci mohli byť motivovaní aj vidinou výhod v budúcnosti, alebo ich osobnými presvedčeniami.

Široký záber aktivít: Mohli sa venovať zberu informácií, dokumentovaniu, rozpracovávaniu osôb a skupín, ale aj aktívnej účasti na dezinformačných a rozkladných operáciách.

Vedenie a riadenie: Spolupracovníci boli podriadení a riadení dôstojníkmi ŠTB.

Evidencia a spisy: Každý spolupracovník mal svoj spis v archívoch ŠTB.

Rozdiel medzi agentom a informátorom:

Agent: Mal by byť aktívnejší v plnení úloh, často zapojený do rozkladných aktivít.

Informátor: Mal by skôr podávať informácie o „nepriateľských“ skutočnostiach zo svojho okolia, obvykle vyberaný z radov občanov s rozsiahlymi stykmi a dôverou v spoločnosti.

Tajní spolupracovníci ŠTB boli kľúčovou súčasťou represívneho aparátu totalitného režimu a ich činnosť mala významný dopad na životy mnohých občanov.

Zdroje: text prevzatý z nižšie uvedených zdrojov:

Ústav pamäti národa - <https://www.upn.gov.sk/>

Ústav pro studium totalitních režimů - <https://www.ustrcr.cz/>

CHARAKTERISTIKA KOMUNISTICKÉHO REŽIMU V ČESKOSLOVENSKU (1948 – 1989)

Po februári 1948 sa z Československa stal jeden z najlojálnejších satelitov Sovietskeho zväzu v strednej Európe. Komunistická strana Československa (KSČ) po puči prevzala úplnú moc a vytvorila systém, ktorý kombinoval sovietsky model stranického monopolu, centrálneho plánovania a rozsiahleho represívneho aparátu. Štát sa oficiálne premenoval na Československú socialistickú republiku (ČSSR) a verejne sa prihlásil k marxizmu-leninizmu ako „vedeckému“ základu politiky.

Politický monopol a štátne inštitúcie

Hoci ústava z roku 1960 formálne ponechala viacstranícky Národný front, ostatné strany plnili len dekoratívnu úlohu a podliehali prísnej kontrole KSČ. Skutočné rozhodovanie sa sústreďovalo v stranickom politbyre a v jeho okresných a krajských orgánoch; vláda či parlament boli len „gumovými pečiatkami“ stranických pokynov. Prezídium vlády, vytvorené roku 1953, priamo prevádzalo stranické uznesenia do nariadení štátnej správy. Slovenská odbočka (KSS) stratila po federálnom zjednotení z roku 1948 samostatnosť a jej autonómia ostala len formálna.

Represívny aparát

Neoddeliteľnou súčasťou režimu bola Štátna bezpečnosť (ŠtB) a zložky Verejnej bezpečnosti, ktoré sledovali, odpočúvali a zastražovali politických odporcov i „ideovo kolísavé“ osoby. V prvej polovici 50. rokov prebehli Stalinom inšpirované monsterprocesy (Slánsky, Husák, Clementis a ďalší). Tisíce ľudí skončili vo väzniciach či na nútených prácach v uránových baniach Jáchymova a Příbrami, stovky boli popravené. Represie postupne zoslabli po Chruščovovej destalinizácii, no ŠtB ostala efektívnym nástrojom kontroly až do pádu režimu.

Centrálne plánovaná ekonomika

Režim zaviedol direktívne plánovanie podľa päťročníc. Rozsiahla industrializácia mala zo Slovenska urobiť „tvrdopriemyselný“ región, čo znamenalo budovanie hutí (VSŽ Košice), chemických kombinátov (Duslo Šaľa) či jadrového priemyslu (Jaslovské Bohunice). Počas povojnovej obnovy sa síce podarilo zvýšiť ťažký priemysel a zamestnanosť, no už na prelome 60. rokov sa ukázali limity: nízka efektivita, absencia inovácií a podinvestovanie spotrebného tovaru. Fedora Kolderova štúdia z roku 1968 odhadovala, že produktivita práce zaostáva za západnými krajinami o 40–50 %.

Kolektivizácia poľnohospodárstva

Medzi rokmi 1949 a 1960 prešiel vidiek nútenou kolektivizáciou. Jednotné roľnícke družstvá (JRD) a štátne majetky nahradili súkromné hospodárstva, čo spôsobilo masovú migráciu mladších ročníkov do miest a značný pokles produkcie v prvých rokoch transformácie. Potravinové prídely a peňažné reformy (najmä menová reforma 1953) vyvolali nespokojnosť obyvateľstva; k vrcholnému protestu došlo v Plzni (1953) a viacerých obciach na východnom Slovensku.

Ideológia a kultúra

Štát monopolizoval vzdelanie, médiá i kultúrnu tvorbu. Náboženské inštitúcie podliehali prísnej kontrole; kláštory boli zrušené a biskupi internovaní. „Socialistický realizmus“ sa stal záväznou estetickou – literatúra a film museli oslavovať robotníka a kolektívne hodnoty. Napriek tomu sa v 50. rokoch objavili pozoruhodné diela (film *Tri želania*, poézia Štrpky či Seiferta), často vydané s prerežimnou rétorikou len navonok. V 60. rokoch uvoľnenie cenzúry umožnilo „československú novú vlnu“ (Forman, Chytilová, Jakubisko). Po roku 1968 však nasledovala „normalizačná“ purga, kedy stovky umelcov dostali zákaz publikovať či emigrovali.

Pražská jar 1968

Reformný prúd na čele s Alexandrom Dubčekom presadzoval „socializmus s ľudskou tvárou“: obmedzenie cenzúry, hospodársku decentralizáciu a federáciu dvoch rovnoprávných republík. Tento pokus narušil doktrínu ZSSR o nedotknuteľnosti sovietskeho bloku. V noci z 20. na 21. augusta 1968 vtrhli do krajiny vojská Varšavskej zmluvy (najmä Sovietsi) a reformy boli násilne prerušené. Invázia vyvolala šok, pasívnu rezistenciu a emigráciu vyše 100 000 ľudí.

Normalizácia (1969 – 1987)

Nový generálny tajomník Gustáv Husák spojil sľub obnoviť „pokoj a poriadok“ s politickým revanšom voči reformátorom. Tisíce členov KSČ boli vyškrtuté alebo degradované, stratili zamestnanie v médiách, školstve či vo vede. Režim uzavrel „tichú zmluvu“: obmedzenie občianskych práv výmenou za relatívnu materiálnu istotu a spotrebné výhody (autá Škoda, panelákové byty, rekreačné poukazy ROH). Keď sa však v 70. rokoch prejavila svetová ropná kríza a domáci dlhy, kontrakt sa začal rúcať. V 80. rokoch ekonomika stagnovala, rast HDP klesol pod 1 % ročne, technologická priepasť voči Západu sa prehĺbila.

Opozícia a disent

Napriek represii vznikali izolované ohniská odporu: hudobná komunita okolo *Plastic People of the Universe*, samizdatové edície Petlice či Slovenská brána. V roku 1977 intelektuáli okolo Václava Havla a Jana Kučiaka vyhlásili **Chartu 77**, ktorá požadovala dodržiavanie helsinských ľudskoprávných záväzkov. Podobnú rolu zohrali slovenskí katolícki disidenti (Jukl, Krčméry) a podzemná cirkev, vyvrcholením bola *Sviečková manifestácia* v Bratislave (25. marec 1988). ŠtB síce opozičníkov permanentne sledovala, zatýkala a vydierala, no úplne umlčať ich nedokázala.

Zahraničné vzťahy

ČSSR patrila do Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) a Varšavskej zmluvy. Päť sovietskych divízií sa po invázii stali „dočasne“ trvalými, kým československá armáda sa hlboko integrovala do východného bloku. Zahraničná politika kopírovala linajku Moskvy od kubánskej krízy až po sovietske ťaženie v Afganistane; krajina podporovala aj proruské režimy v Angole či Vietname.

Sociálne dopady a každodennosť

- **Bývanie:** masová panelová výstavba síce poskytla byty miliónom rodín, no s nízkou kvalitou a uniformnou architektúrou.
- **Ženy a rodina:** štát kládol dôraz na zamestnanosť žien a podporu matiek (predĺžená materská, lacné jasle), ale zdôrazňoval aj ideologickú rolu „socialistickej rodiny“.
- **Životné prostredie:** priemysel bez ekologických noriem viedol k smogu v Ostrave a na východe SR, kyslým dažďom a zničeným lesom.
- **Spotrebné statky:** dostupnosť potravín a textilu bola relatívne stabilná, no obmedzený sortiment a technologicky zaostalé výrobky (televízory Tesla) zaostávali za Západom.

Nástup perestrojky a koniec režimu

Gorbačovova politika *perestrojky* a *glasnosti* po roku 1985 podkopala legitimitu verného, no rigidného vedenia KSČ. Rastúce zahraničné zadĺženie, pokles exportu do upadajúceho ZSSR a informácie zo satelitnej televízie podporili spoločenskú nespokojnosť. Študentské demonštrácie 17. novembra 1989 v Prahe odštartovali **Nežnú revolúciu**: do týždňa protestovalo pol milióna občanov na Václavskom námestí a KSČ sa zrútila prakticky bez násilia. 29. decembra 1989 bol Václav Havel zvolený prezidentom a vo februári 1990 sa KSČ vzdala ústavnej „vedúcej úlohy“, čím sa 41-ročná éra komunistického monopolu definitívne skončila.

Záver

Komunistický režim v Československu 1948 – 1989 bol komplexnou zmesou tvrdej totality 50. rokov, reformného nádychu 60. rokov, „normalizačného“ útlmu 70. rokov a stagnácie 80. rokov. Trvalé prvky – stranícky monopol, centrálné plánovanie, sovietska závislosť a represívny aparát – formovali politiku aj každodenný život generácií Čechov a Slovákov. Napriek dočasným socioekonomickým úspechom a istotám systém neustál technologickú súťaž so Západom, vyčerpávajúcu nákladnosť represie a morálnu delegitimizáciu. Pád režimu v roku 1989 priniesol nielen politickú slobodu, ale tiež ťažkú úlohu transformovať ekonomiku a spoločnosť po dekádach dirigizmu a ideologického monopolu. Komunistická éra tak zostáva výraznou a kontroverznou vrstvou pamäti oboch národov, ktorej ozveny (v architektúre, sociálnych sieťach či politickej kultúre) sú viditeľné ešte dlho po jej formálnom konci.

EMIGRÁCIA

Opustenie republiky a vniknutie na územie republiky (§109 a §110 Trestného zákona)

„V období 1948 – 1989 komunistický režim v Československu porušoval základné ľudské práva, k dodržiavaniu ktorých sa zaviazal aj podpisom medzinárodných dohovorov. Už na Helsinskej konferencii v roku 1975 podpísal prezident ČSSR Gustáv Husák Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Oba dokumenty ratifikovalo Federálne zhromaždenie ČSSR a po zverejnení v Zbierke zákonov vstúpili v októbri 1976 do platnosti. Záväzky predstaviteľov štátnej moci sa však v praxi nerealizovali a zostali len na papieri. Politické vedenie ČSSR nerešpektovalo ani Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, ktorá v §13 hovorí: „Každý má právo opustiť ktorúkoľvek krajinu, i svoju vlastnú, a vrátiť sa do svojej krajiny.“

Na vycestovanie bola potrebná vycestovacia doložka, pečiatka do pasu s vyznačením kam a na aké obdobie je povolená cesta občana. Títo občania boli preverovaní a lustrovaní. Nepreverení a nelustrovaní žiadatelia o cestu do cudziny boli poslanci a funkcionári KSČ na všetkých úrovniach. Iba lustrovaní a nepreverení boli politickí a hospodárski pracovníci ústredných a krajských výborov KSČ a Komunistickej strany Slovenska (ďalej KSS), tajomníci a predsedovia miestnych národných výborov (ďalej MNV) a osoby staršie ako 60 rokov. Vycestovacia doložka bola neoddeliteľnou súčasťou cestovného dokladu. Takéto opatrenia zabezpečili celoštátny prehľad o vydaných povoleniach na cesty do kapitalistických štátov, operatívny a tematický prehľad o týchto cestách. Okrem doložky bol potrebný aj devízový príslub. Šlo o písomné povolenie banky na výmenu určitého množstva korún československých za devízové prostriedky potrebné na cestu do kapitalistických krajín. Štátna banka Československá oznamovala písomne, raz ročne (začiatkom roka), pridelenie alebo nepridelenie devízových prostriedkov. Žiadosti sa podávali rok dopredu. **Bežný občan, bez vplyvu KSČ a známostí, naň čakal aj niekoľko rokov. Žiadosť mal právo si podať každý občan, no nespôľahlivým osobám sa devízový príslub neudeľoval s odôvodnením, že ich vycestovanie „nie je v súlade so štátnymi záujmami ČSSR“. O tom, kto môže dostať devízový príslub, rozhodovali stranícke orgány. Vycestovať bez problémov teda mohla iba určitá skupina ľudí.**

Zverejnené záznamy obsahujú okrem základných údajov perzekvovanej osoby mená vyšetrovateľa, prokurátora, sudcu, prípadne aj znalca, rozsudok a výšku trestu. Zo záznamov máme prehľad o tom, ktorí sudcovia a prokurátori pôsobili v jednotlivých okresoch v rokoch 1977 – 1989 a ktorí z nich žiadali, či vynášali prísnejšie alebo miernejšie rozsudky. Rozdiely môžeme sledovať aj v jednotlivých okresoch. V prípade znalcov uvádzame lekárov, ktorí vypracovávali posudky na obžalovaných a tlmočníkov, častokrát vyšetrovateľov ŠtB.

Počet pokusov o emigráciu v sledovanom období bol závislý na politickom vývoji v ČSSR a v ZSSR:

ROK	POČET POKUSOV	OBČANIA ČSSR	CUDZINCI
1977	460	343	117
1978	431	319	112
1979	413	315	98
1980	643	517	126
1981	813	693	120

1982	1056	929	127
1983	863	756	107
1984	684	609	75
1985	653	596	57
1986	838	792	46
1987	652	562	90
1988	742	635	107
1989	1308	295	1013

Ako vidieť z tabuľky, v rokoch 1977 – 1979 sa pokúsilo o emigráciu ročne viac ako 400 osôb. V roku 1980 začali pokusy o emigráciu narastať. Cestovné kancelárie organizovali poznávacie zájazdy, z ktorých sa mnohí nevracali. Vedúci zájazdu sa snažili obmedziť emigráciu aj tým, že vyzbierali účastníkom zájazdov pasy. Rovnako boli zneužívané i dovolenkové pobyty v Juhoslávii. Organizovali sa niekoľkodňové alebo víkendové zájazdy loďou do Viedne. Od roku 1983 počet emigrantov pomaly klesal. ŠtB sprísnila previerky a blokácie osôb, ktoré si podávali žiadosť o devízový príslub a výjazdnú doložku. V marci 1985 sa generálnym tajomníkom Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu stal Michail Sergejevič Gorbačov. V súvislosti s jeho reformami strany a ekonomiky (perestrojka – prestavba, glasnosť – zrušenie cenzúry – zrýchlenie ekonomického vývoja) hneď v roku 1986 počet emigrantov stúpol.

Politické a spoločenské zmeny prebiehajúce v Maďarsku a v Poľsku od jari 1989 v kontraste s neochotou funkcionárov komunistických strán rokovať s predstaviteľmi opozície vo zvyšných krajinách socialistického bloku prinieslo v roku nežnej revolúcie podstatný nárast počtu emigrantov.

Z celkového počtu 1308 emigrantov pochádzalo až 1013 zo zahraničia. Maďarsko na základe medzinárodného dohovoru otvorilo hranice do Rakúska. Dňa 11. septembra 1989 vypovedalo bilaterálnu dohodu s NDR a odvolalo sa na článok 6 a 12 Medzinárodného dohovoru. Občania NDR sa hrnuli do MLR a cez Rakúsko prechádzali do NSR. Ak nemali povolenie vycestovať do Maďarska, naši pohraničníci ich zadržovali a vracali späť do NDR (keďže sme bilaterálnu dohodu s NDR nevypovedali). Za necelé tri mesiace roku 1989 vrátili naši pohraničníci cca 700 občanov do NDR.

Tento text bol skrátенý a je prevzatý z článku Ústavu pamäti národa, ktorý si môžete prečítať tu: <https://www.upn.gov.sk/projekty/nepovolene-opustenie-republiky/>

OBRAZOVÉ PRÍLOHY

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA

ZÁVÄZOK

Zaväzujem sa spolupracovať so ZBOROM NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI a budem zodpovedne plniť úlohy, ktoré mi budú udelené.

Za žiadnych okolností neprezeradím nepovoleným osobám na území ČSSR alebo v zahraničí svoju spoluprácu so ZBOROM NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI a zachovám v úplnej tajnosti všetky skutočnosti, ktoré sa v rámci spolupráce dozviem.

Súhlasím a som ochotný sa podrobiť príprave k plneniu požadovaných úloh v rozsahu, ktorý bude so mnou vždy dohodnutý.

P r e h l a s u j e m, že som si plne vedomý dôvery, ktorá mi je spoluprácou so ZBOROM NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI preukázaná a sľubujem, že danú dôveru nikdy nesklamem.

Dňa:

Podpis:

Overil príslušník ZNB /ŠtB:

ZÁZNAM ZO STRETNUTIA SO ZÁUJMOVOU OSOBOU

V mene zákona

102/1971 Sb. *Zákon o ochrane štátneho tajomstva*

Vaše meno a priezvisko:

.....

Adresa bydliska:

.....

Číslo občianskeho preukazu:

.....

Meno a priezvisko záujmovej osoby:

Miesto stretnutia:

Dátum stretnutia a čas:

Rozhovor

Opíšte priebeh stretnutia so záujmovou osobou, uveďte všetky skutočnosti, ktoré môžu napomôcť orgánom Zboru národnej bezpečnosti pri ochrane štátu.

Neuvedením alebo zatajením dôležitých informácií sa vystavujete možnému konaniu voči Vašej osobe podľa zákona 140/160 sb. Paragrafov § 95-115 „Trestné činy proti republike“ - vlastizrada, podvracanie, vyzvedačstvo, „opustenie republiky“

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dátum a podpis osoby:

Dátum prevzatia:

Podpis príslušníka ZNB:

VÝJAZDOVÁ DOLOŽKA

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA

Meno a priezvisko manžela/ky a priezvisko za slobodna:

.....

Dátum narodenia:

.....

Adresa bydliska:

.....

Číslo cestovného pasu:

.....

Meno a priezvisko manžela/ky a priezvisko za slobodna:

.....

Dátum narodenia:

.....

Adresa bydliska:

.....

Číslo cestovného pasu:

.....

Názov zamestnávateľa manžela/ky a priezvisko:

.....

Adresa výkonu práce:

.....

Podpis a pečiatka:

.....

Názov zamestnávateľa manžela/ky a priezvisko:

.....

Adresa výkonu práce:

.....

Podpis a pečiatka

.....

*nehodiace sa prečiarknite

Neuvedením alebo zatajením dôležitých informácií sa vystavujete možnému konaniu voči Vašej osobe podľa zákona 140/160 sb. Paragrafov § 95-115 „Trestné činy proti republike“ vlastizrada, podvracanie, vyzvedačstvo, „opustenie republiky“

COLNÉ PREHLÁSENIE

Meno a priezvisko manžela/ky a priezvisko za slobodna:

.....

Dátum narodenia:

.....

Adresa bydliska:

.....

Číslo cestovného pasu:

.....

Meno a priezvisko manžela/ky a priezvisko za slobodna:

.....

Dátum narodenia:

.....

Adresa bydliska:

.....

Číslo cestovného pasu:

.....

ÚČEL OPUSTENIA REPUBLIKY:

CIELOVÁ KRAJINA POBYTU:

DÁTUM NÁVRATU:

TYP A ZNAČKA MOTOROVÉHO VOZIDLA:

FARBA MOTOROVÉHO VOZIDLA

EVČ MOTOROVÉHO VOZIDLA

SUMA TUZEMSKÉJ MENY:

SUMA TYP ZAHRANIČNEJ MENY:

CENNÉ KOVY (uvedte presný názov, typ, množstvo a váhu):

.....

.....

.....

DOKUMENTY OSOBITNÉHO ZRETEĽA (vedecké publikácie, časopisy, pracovné dokumenty):

.....

.....

.....

Meno a priezvisko:

Dátum:

Miesto kontroly:

Podpis:

Zodpovedná osoba ZNB:

Dátum prevzatia:

Miesto kontroly:

Podpis a pečiatka:

1000 Korún Československých – môžete vytlačiť a použiť pre Trojákových

Mapa tzv. Železnej opony

Mapa niekdajšej Juhoslávie a jej jednotlivé zväzové republiky

